

LUNDS
UNIVERSITET

Språk- och litteraturcentrum
Översättarutbildningen

EXAMENSARBETE VT 2011
MASTER I ÖVERSÄTTNING
Specialisering i spanska

**Att studera översättning av högtidstal
med hjälp av prosodisk analys av
framförandet**

Exemplet Mario Vargas Llosas Nobelföreläsning

Författare:

Johanna Svensson

johanna.svensson@home.se

Handledare:

Lars-Johan Ekerot

Inger Enkvist

Sammandrag

I föreliggande uppsats försöker jag bevisa relevansen av en prosodisk analys av ett högtidstal inför översättningen av detsamma. Hypotesen är att en prosodisk analys av talet kan avslöja implicit innehåll och tydliggöra strukturen i syntaktiskt krångliga meningar i källtexten och att det muntliga framförandet således kan användas som ett slags ”facit” till översättningen.

Uppsatsens underlagsmaterial, Mario Vargas Llosas Nobelföreläsning, analyseras både i egenskap av text och av tal. Då det redan finns en publicerad översättning av talet, gjord av Peter Landelius, granskas även denna i syfte att försöka spåra eventuella fel och/eller subjektiva tolkningar, men också för att förstå Landelius översättningsteknik samt för att studera på vilka sätt översättningen samspelar med källtexten. Jag har också själv gjort en hastig översättning som jag ofta drar paralleller till i min uppsats. Den prosodiska analysen av föreläsningen utgörs främst av en granskning av bruket av pauser. För att pröva uppsatsens hypotes valdes en mening med mångtydigt innehåll ut ur källtexten. Först studerades meningens syntaktiska uppbyggnad och därefter hur och var Vargas Llosa gör pauser när han högläser meningen. Resultatet pekade på att meningen innehåller ett parentetiskt inskott som uttrycker blygsamhet, något som inte framgår i Landelius översättning.

Nyckelord

Vargas Llosa, översättning, pausering, prosodi, syntax, talarspråk

Arbetets engelska titel

Studying Translation of Principal Speeches by the means of a prosodic analysis. The example of Mario Vargas Llosa's Noble Lecture.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. Introduktion	5
1.1 Metod och syfte	5
1.2 Bakgrund	6
1.2.1 Mario Vargas Llosa	6
1.2.2 Peter Landelius	7
2. Analys	8
2.1 Talets genretillhörighet och innehåll	8
2.2 Talets "läsbarhet"	11
2.3 Talarspråket	12
2.4 Icke verbala aspekter	13
2.4.1 Talarens icke verbala signaler	13
2.4.2 Prosodi	14
2.4.3 Analys av föreläsningens icke verbala aspekter	15
3. Översättningsproblematik	16
3.1 Spansk kontra svensk syntax	17
3.2 Misstag eller medvetna transformationer?	20
3.3 Översättningen och föreläsningens icke verbala aspekter	22
3.3.1 Pausering i spontant tal	22
3.3.2 Pausering i solitärt tal	25
4. Pauseringsmönster som revideringsmetod	30
4.1 Syntaktisk analys	30
4.2 Prosodisk analys	31
5. Sammanfattning och diskussion	33
REFERENSER	34

Bilageförteckning

Bilaga 1	LIX-siffror
Bilaga 2	Zepedas intervju
Bilaga 3	Språk i siffror
Bilaga 4	Pausering i solitärt tal

1. Introduktion

I denna uppsats försöker jag bevisa prosodins relevans för översättning av högtidstal på främmande språk. Underlagsmaterialet är Mario Vargas Llosas Nobelföreläsning (text och tal), Peter Landelius översättning av densamma samt en snabböversättning som jag personligen gjort i syfte att bli införstådd med textens stil, struktur, språk, och den översättningsproblematik som hör till. Min översättning är därtill tänkt att fungera som jämförelsematerial till Landelius översättning. Uppsatsens huvudsakliga hypotes är att talarens prosodi (intonation, röstläge, pausering etc.) kan avslöja implicit innehåll och ”lösa upp” krånglig syntax i källtexten, och att en prosodisk analys av talet således kan fungera som ett slags ”facit” till översättningen.

Eftersom Nobelföreläsningen skrivs av, handlar om, och högläses av pristagaren själv, kan man förmoda att innehållet förmedlats på precis rätt sätt: Att rätt ord betonas, viktiga argument understryks och att humoristiska och sorgsna inslag indikeras med röstläge, kroppsspråk, gester, etc. Översättarna, som får tillgång till källtexten innan föreläsningen ska hållas, står inför utmaningen att uppnå samstämmighet mellan källtext och måltext, så att åhörarna som sedan följer talet i en översatt utgåva förmedlas samma information och samma känsla som de åhörare som förstår talarens modersmål. Det rör sig om fina nyanser i ordval, om att kunna läsa mellan raderna och om att ha en gedigen kunskap om pristagaren i fråga. Det är därtill ett rimligt antagande att högläsningen (den muntliga aspekten) av ett högtidstal gör att kravet på att ”ligga nära” källtexten ökar, då det finns en risk att de som följer talet i en översatt utgåva kommer av sig i texten om översättningen skulle avvika alltför mycket i meningsuppbyggnad och ordföljd.

Uppsatsen består i tre avsnitt: En analys av källtexten (både i egenskap av text och av tal), en analys av källtextens översättningsproblematik med exempel tagna ur Landelius och min egen översättning samt ett avsnitt som undersöker möjligheten att använda en prosodisk analys av talet för att revidera översättningen.

1.1 Metod och syfte

Analysen i avsnitt 2 undersöker textens genretillhörighet, dess innehåll, dess språkliga upplägg, samt de icke verbala aspekter som framförandet medför. I avsnitt 3 sätts källtexten i förhållande till Landelius översättning. Här belyser jag källtextens översättningsproblematik på syntaktisk nivå. För att pröva min hypotes, att översättningen kan revideras med en

prosodisk analys som ett slags ”facit”, har jag granskat Vargas Llosas bruk av pauser. Jag har ur föreläsningen valt ut tio representativa utdrag som jag transkriberat. I dessa transkriptioner har jag markerat var Vargas Llosa gör pauser. Jag har inte lagt någon större vikt vid pauser som motsvarades av skiljetecken, utan har istället närmare granskat de pauser som utgör frasavdelare eller har en stilistisk funktion. Metoden syftar till att ge säkrare grund för tolkningen av krånglig syntax och därmed en ökad förståelse av texten. I avsnitt 4 tillämpas metoden på en mening med mångtydigt innehåll ur källtexten.

1.2 Bakgrund

År 2010 gick Nobelpriset i litteratur till den peruanske författaren Mario Vargas Llosa med motiveringen ”för hans kartläggning av maktens strukturer och knivskarpa bilder av individens motstånd, revolt och nederlag” (Svenska Akademien 2. 2011). Föreläsningen översattes till svenska av Peter Landelius, som är Sveriges främste översättare av Vargas Llosa. Både Vargas Llosa och Landelius använder ett intellektuellt och samtidigt konstnärligt språk med en vacker rytm. Översättningen är skickligt gjord, och intressant att granska då Landelius lyckas med konsten att ligga nära källtextens meningsstrukturer och ordföljd samtidigt som måltexten känns naturlig och idiomatisk.

Vargas Llosa är en prisbelönad författare och Landelius tillika en prisbelönad översättare. Man kan säga att Vargas Llosa är en innovativ och Landelius en imitativ skribent, med andra ord är Vargas Llosa en skapare medan Landelius är en återskapare av en text. Genom att förstå dessa båda skribenters färdigheter kan man lättare upptäcka vilka skillnader mellan källtext och måltext som är relevanta för analys, då många avvikelser de facto är medvetna transformationer från Landelius sida (se avsnitt 3).

I följande underavsnitt ges korta biografiska notiser om Vargas Llosa och Landelius. Syftet är att belysa de båda skribenternas akademiska och litterära bakgrund, något som kommer att visa sig relevant för den fortsatta analysen.

1.2.1 Mario Vargas Llosa

Svenska Akademiens ständige sekreterare Peter Englund beskriver Vargas Llosas författarskap som ”polyfont” och påpekar att Vargas Llosa är en författare som ”vill säga många sanningar” (Ullgren 2011). Inger Enkvist ger i sin studie *Om litterär översättning från spanska, exemplet Mario Vargas Llosa* följande beskrivning av Vargas Llosa som författare:

- I) Peruanen Mario Vargas Llosa är en mycket medveten författare som skildrar en miljö som är främmande för de flesta europeiska läsare. Han använder spanska språkets grammatiska struktur för att få fram speciella effekter och diminutiver för att karaktärisera personer och miljöer på ett sätt som ger texten en klart latinamerikansk prägel. Han bygger dessutom på en rad speciella berättartekniker som kan kännas främmande för svenska läsare, liksom för spanska. (Enkvist 1991:15-16).

I samband med prisutdelningen publicerades en biografi över Mario Vargas Llosas liv på Svenska Akademiens hemsida (1. 2011). Här följer en sammanfattning.

Mario Vargas Llosa föddes den 28 mars år 1936 i staden Arequipa, Peru. Föräldrarna separerade några år, men återförenades år 1947 och bosatte sig i Lima. Vargas Llosa sattes i katolsk skola, La Salle, och skickades sedermera till militärläroverket Leoncio Prado i Callao. Han avlade sin examen vid Colegio Nacional San Miguel i Piura och fortsatte därefter med juridik- och litteraturstudier i Lima och Madrid. År 1959 flyttade han till Paris där han var verksam som språklärare och journalist för Agence France-Presse och fransk television. Hans internationella genombrott som författare kom år 1963 med romanen *Staden och hundarna*, en roman som i hemlandet Peru uppfattades som kontroversiell då den bygger på erfarenheter från Leoncio Prado, varför tusen exemplar brändes offentligt av militärläroverkets officerare.

Vargas Llosa var gift med Julia Urquidi från år 1955 till 1964. Året efter skilsmässan gifte han om sig med sin kusin Patricia Llosa. Paret bodde omväxlande i Paris, Lima, London och Barcelona, men återvände år 1974 till Lima. Året därpå valdes Vargas Llosa in i den peruanska akademien. Han har varit verksam som föreläsare på olika universitet, bland annat i USA, och har även ställt upp som presidentkandidat för FREDEMO i Peru, men förlorade valet. År 1994 valdes han in i spanska akademien. Under senare år har Vargas Llosa varit bosatt på olika platser runt om i världen, däribland Paris, Barcelona, London och Dominikanska Republiken där han samlade material till sin uppmärksammade roman *Bockfesten* som gavs ut år 2000. Vargas Llosa har även varit aktiv inom teaterns värld, både som manusförfattare och på senare år även som skådespelare.

1.2.2 Peter Landelius

Att översätta en Nobelpristagare är en utmaning som med rätta enbart tilldelas skickliga och erfarna översättare, företrädevis någon som har tidigare erfarenhet av att översätta pristagaren i fråga. År 2010 var Peter Landelius det självklara valet, då han har översatt många av Vargas Llosas romaner och därtill översatt två tidigare Nobelföreläsningar (Nerudas och García Márquez).

Landelius föddes år 1947 och är bosatt i Santiago de Chile. Han har en jur. kand. examen från Uppsala universitet och har därefter erhållit flera diplomatuppdrag. År 1997 blev han Sveriges ambassadör i Argentina. Han översätter från spanska och franska till svenska, och har översatt många prestigeförfattare, däribland Vargas Llosa, Neruda, García Márquez och Cortázar. Landelius läste ryska på universitetet. Franskan och spanskan har han däremot lärt sig ”på gatan” (Alla Studier 2011). I en intervju för Alla Studier i mars 2011 beskriver Landelius översättaryrket som följer:

- II) Ensamt. Du är ensam med en text som du läser noggrannare än andra. Du kan inte fråga författaren för han kan inte språket. Du måste lita på din intuition. Ingen annan vet var problemet ligger. Strukturen och valören stämmer inte, du måste känna av tonfall som motsvarar det. Översättningen är ett försök att återskapa text. Det är internt, något man gör i ensamhet.

År 2008 vann Landelius Stiftelsen Natur och Kulturs översättarpris. Priset, som delas ut av Svenska Akademien, är avsett att belöna personer som har gjort ”förtjänstfulla översättningar till eller från svenska språket” (Svenska Akademien 3). Trots att Landelius idag har gått i pension är översättningen nästan en heltidssyssla.

2. Analys

I detta avsnitt analyseras Vargas Llosas föreläsning både som text och som tal. Den skrivna texten analyseras bland annat ur ett genreanalytiskt perspektiv i relation till Pedro de Felipes (2010) observationer. Jag presenterar även en LIX-analys av texten i syfte att belysa nyckelord, genomsnittlig meningslängd, ordvariation och andel långa ord.

Därefter diskuteras talets språk. Jag utgår här från Britt Backlunds *Med tanke på talet* (1997). Slutligen analyseras det muntliga framförandets icke verbala aspekter, d.v.s. vilket talande kroppsspråk och vilka ”talarknep” Vargas Llosa tar till. Här utgår jag från Backlund samt Kurt Johannessons *Retorik eller konsten att övertyga* (1990). Syftet är att illustrera Vargas Llosas högst medvetna språkanvändning, d.v.s. hur grammatik, prosodi och innehåll samspelar genom hela föreläsningen.

2.1 Talets genretillhörighet och innehåll

Nobelföreläsningen kan sägas ha ”två liv”. När den är som mest aktuell finns den tillgänglig inte bara på Svenska Akademiens hemsida utan också i tidningar och på internetportaler över

hela världen. Efter en tid dämpas dock det allmänna intresset och mottagargruppen begränsas då till den akademiska världen.

Som genre har Nobelföreläsningen studerats i relativt liten omfattning, men att det finns mönster och återkommande teman i talen är tydligt. I sin uppsats (2010) har Pedro de Felipe, med främsta fokus på spanska och latinamerikanska pristagares föreläsningar, sammanställt de mest framträdande dragen som är gemensamma för genren. För att klargöra begreppet ”genre” utgår jag från Per Ledins forskningsöversikt *Genrebegreppet* (2001). Ledin poängterar att:

- III) Det finns skäl att närmare fundera på genrebegreppet, inte minst som det, liksom många modebegrepp, är diffust – det finns en rad överlappande och konkurrerande genre teorier. (Ledin 2001:4)

För att undvika förvirring har jag i min uppsats valt att utgå ifrån John Swales definition av genre, som beskrivs i Ledins rapport. Swales har infört begreppet diskursgemenskap (*discourse community*) för att beskriva hur genrer fungerar inom en social gemenskap. Diskursgemenskapen bestämmer i mångt och mycket villkoren för kommunikationen. Vad som skiljer en diskursgemenskap från andra sociala grupperingar är att den ”rekryterar sina medlemmar genom träning och inte genom födsel” (Ledin 2001:14). Man måste alltså utveckla en gedigen genrekompetens för att kunna bli medlem i en diskursgemenskap. En genretypisk text förväntas ha ett visst textmönster, ett specifikt innehåll och en särskild stil. Swales menar att en genre uppstår när en grupp texter är del av en social process med ett specifikt mål. Han menar också att en text inom en genre kan vara mer eller mindre prototypisk:

- IV) Swales framhåller familjelikheter och prototypiskhet som grundläggande genreegenskaper. Att definiera t.ex. kategorin *föreläsning* utifrån familjelikheter innebär att det finns ett nätverk av överlappande och korsande egenskaper som förenar olika medlemmar. Exempelvis kan några av egenskaperna talroller, användning av tekniska hjälpmedel, språklig formalitet och möblering förena två föreläsningar, medan en tredje föreläsning bara har egenskaper gemensamma med den andra – och inte med den första – föreläsningen. (Ledin 2001:15)

Genren ”Litteraturpristagares Nobelföreläsningar” kan tänkas ingå i en diskursgemenskap som utgörs av tidigare Nobelpristagare i litteratur. Det är dessa personer som har infört genrens konventioner som man kan förmoda inspirerar framtida pristagare. Pedro de Felipe drar, efter sin kvantitativa undersökning av Nobelföreläsningarna, slutsatsen att pristagarens

hemland, språk, etnicitet och kön inte tycks påverka Nobelföreläsningens innehåll. Istället är det framförallt personliga och politiska omständigheter som ligger till grund för den uppdelning och de jämförelser han gör i sin uppsats. De Felipe föreslår fyra kategorier i vilka Nobelföreläsningarna kan delas in:

- **Teknisk föreläsning** (Discursos Técnicos)
 - Frånvaro av personliga teman
- **Personlig föreläsning** (Discursos Personales)
 - Emotionella teman
- **Blandad föreläsning** (Discursos Mixtos)
 - Åsikter om litteratur blandade med personliga berättelser
- **Politisk föreläsning** (Discursos Políticos)
 - Föreläsningen tjänar ett politiskt syfte

Vargas Llosas föreläsning skulle troligen falla in under den tredje kategorin. Vad gäller de Felipes kvantitativa jämförelse mellan spanska och latinamerikanska pristagares föreläsningar är värt att notera att de latinamerikanska romanförfattarna tenderar att prata om politiska teman, medan poeterna tycks lägga mer fokus på poetens roll i samhället. Det typiska politiska temat i de latinamerikanska pristagarnas föreläsningar består i en kritik av Spaniens kolonisering av Latinamerika (De Felipe 2010).

I Vargas Llosas Nobelföreläsning hyllas kolleger och tidigare litterära verk, och hemlandet Peru beskrivs med ömma ord. Särskilt känslsam blir Vargas Llosa när han talar om sin fru, Patricia, något som syns i texten och framgår extra tydligt under det muntliga framträdandet. Emellertid innehåller talet också en del vassa kommentarer och politiska utlåtanden. Pedro de Felipe beskriver några återkommande teman i spanska och latinamerikanska prismottagarnas tacktal:

- Tack till Svenska Akademien
- Personlig bakgrund
- Varför skriver en författare, eller vem riktar sig författaren till?
- Författarens ensamhet
- Om att vara författare eller poet
- Politik

I Vargas Llosas tacktal syns spår av alla dessa teman. Föreläsningen tar avstamp i barndomen. Genom att beskriva sin uppväxt beskriver han också sitt förhållande till världslitteraturen och hur denna har påverkat hans liv. Han påpekar bland annat vad litteraturen betydde för honom när han bearbetade chocken när det visade sig att hans far, som han länge hade trott var död, fortfarande var i livet: ”Min räddning blev att läsa, läsa bra böcker, söka skydd i de världar där livet var härligt, intensivt, det ena äventyret efter det andra, där jag kunde känna mig fri och vara lycklig igen” (Vargas Llosa 2011). Beskrivningen av uppväxten varvas med reflektioner kring litteratur, författare och litterära verk, det egna skrivandet, politik och historia. Vargas Llosa beskriver stolt den peruanska mångkulturen, men talar även varmt om bland annat Paris och Barcelona, och om hur det är att vara en så kallad ”världsmedborgare”:

- V) Överallt där jag har bott, i Paris, London, Barcelona, Madrid, Berlin, Washington, New York, Brasilien eller Dominikanska Republiken, har jag känt mig hemmastadd. Jag har alltid hittat en skyddad vrå där jag har kunnat leva i fred och arbeta, lära mig saker, drömma, träffa vänner, läsa bra böcker och hitta ämnen att skriva om.

Talet speglar också Vargas Llosas politiska inställning, och han beskriver hur han gick från att vara kommunist till att idag vara liberal. Han kritiserar nationalism i alla dess former och talar bland annat om ”el nacionalismo de orejeras” (nationalismen med öronskydd), som kan uppfattas som en gliring mot katalanismen.

Det huvudsakliga temat är dock litteratur, och i talet lovordas de stora författarna och deras verk. Vargas Llosa funderar över litteraturens betydelse, både för honom själv och för mänskligheten, och han avslutar med att konstatera att vår historia lyckligtvis alltid kommer att förbli oavslutad och att vi därför måste fortsätta att drömma, läsa och skriva: ”den effektivaste metod som vi har kommit på för att lindra vår förgänglighet, besegra tidens tand och göra det omöjliga möjligt”.

2.2 Talets ”läsbarhet”

Källtexten är inte en lätt text att översätta, något som till stor del kan förklaras med dess långa och ofta krångliga meningsstrukturer. En LIX-analys av källtexten visar att den genomsnittliga meningslängden (ord per mening) ligger på 33,71, vilket kan jämföras med svensk facklitteratur (se bilaga 3). Viktigt att notera är att LIX (läsbarhetsindex) utvecklades för att analysera svenska texter. Mina LIX-beräkningar ska alltså betraktas som en analys av textens struktur snarare än av dess läsbarhet. Hur pass lätt- eller svårläst texten är i

förhållande till andra spanska texter skulle vara intressant att ta reda på, men detta faller utanför ramen på min undersökning.

LIX, som utvecklades på 1960-talet av Carl-Hugo Björnsson och mäter en texts genomsnittliga meningslängd och andel långa ord uttryckt i procent, tolkas som följer:

VI)

LIX < 30: Mycket lättläst, barnböcker	LIX 30-40: Lättläst, skönlitteratur, populärtidningar	LIX 40-50: Medelsvår, normal tidningstext	LIX:50-60: Svår, normalt värde för officiella texter	LIX: > 60: Mycket svår, byråkratsvenska

(LIX räknare, 2011)

En LIX-analys av Vargas Llosas Nobelföreläsning visar att texten innehåller 6136 ord och 182 meningar. Antalet långa ord (mer än sex bokstäver) är enligt LIX 1829, vilket ger en procentandel på 29,81 %. Textens ordvariation enligt OVIX (ordvariationsindex) ligger på 78,97 (se bilaga 1 för fullständiga siffror). Med hjälp av lixprogrammet på lix.se kan man även lokalisera en texts nyckelord. Föreläsningens vanligast förekommande ord, bortsett från formord, är bl.a. *vida* (liv), *literatura* (litteratur) och *mundo* (värld). Andra vanligt förekommande ord är *dictadura* (diktatur), *democracia* (demokrati) och *nacionalismo* (nationalism) som bidrar till att understryka föreläsningens politiska ton (se bilaga 1).

2.3 Talarspråket

Nobelföreläsningen, som publiceras på Svenska Akademiens hemsida i samband med att talet hålls, skrivs först ned för att sedan mer eller mindre läsas upp. Givetvis bör föreläsaren inte läsa innantill, men han eller hon bör heller inte avvika från texten alltför mycket. Alltså måste pristagaren noga tänka igenom textens utformning. Ett alltför ledigt talspråk kanske kan uppfattas som oplanerat, medan ett alltför strikt skriftspråk kan resultera i att åhörarna inte fångas av talet.

I *Med tanke på talet* (1997) gör Britt Backlund följande distinktion mellan talspråk och skriftspråk: Talspråket är enligt Backlund ofta spontant och oplanerat, fullt av avbrott, ofullständiga satser, tankeluckor och ogenomtänkta ordval, medan skriftspråket i allmänhet är noga planerat och standardiserat. Backlund menar dock att termerna ”talspråk” och ”skriftspråk” inte räcker till för att beskriva det språk som en talarstolstolare använder sig av. En föreläsare kan inte tala spontant och oplanerat utan måste noga tänka igenom vilket stoff som är lämpligt att ta med i talet, samt talets komposition och ordval (1997:57). I ett förberett

tal, skriver Backlund, måste vi använda oss av något annat än uppläst skriftspråk. Inte heller duger det spontana talspråket utan det måste vara något mittemellan, en helgjuten förening av de båda (1997:57). Backlund ser därför behovet av en ny term – *talarspråket*.

I sin föreläsning använder Vargas Llosa sig bland annat av uppräkningsar, ett stilistiskt knep som kan sägas vara typiskt för talspråk:

VII) [...]el estremecimiento es semejante en el lector que adora a Buda, Confucio, Cristo, Alá o es un agnóstico, vista saco y corbata, chilaba, kimono o bombachas (då ryser läsarna likadant vare sig de tillber Buddha, Konfucius, Kristus, Allah eller är agnostiker, om de så går klädda i kavaj och slips, chilaba, kimono eller knäbyxor)

Klädesplaggen representerar vår världs olika kulturer. Kavaj och slips får representera västvärlden, chilaban är den långa dräkt som används i arabvärlden, kimonon symboliserar de asiatiska länderna i öst och knäbyxorna (bombachas = gauchobyxor) står för Vargas Llosas egen kultur, den latinamerikanska. Här tycker jag mig också ana den spanska artighetsföljden i vilken man alltid nämner sig själv sist.

2.4 Icke verbala aspekter

Vargas Llosa har skrivit många teaterpjäser, och år 2005, vid sjuttio års ålder, ställde han sig själv på scen för första gången, i en uppsättning av den egenförfattade *La verdad de las mentiras*. Han har därefter medverkat som skådespelare i bl.a. *Odiseo y Penélope* och *Las mil y una noche*. Dessa erfarenheter har sannolikt gjort Vargas Llosa mycket medveten om en talares icke verbala signaler. När han skrev sin Nobelföreläsning hade han därför troligtvis en tanke på hur den skulle framföras: vilket kroppsspråk han skulle ha och vad detta skulle signalera, vilka gester han skulle göra och när han skulle använda sin kropp eller sitt röstläge för att understryka en viss poäng, osv. I följande avsnitt diskuteras hur Vargas Llosas kroppsspråk och prosodi samspekar med talets innehåll.

2.4.1 Talarens icke verbala signaler

Britt Backlund (1997 s. 59-64) talar om *de icke verbala signalerna* och nämner bland annat kroppsspråk, kroppsuttryck och konventionaliserade gester. Med kroppsspråk menas de icke verbala signaler som används tillsammans med orden, helst för att stödja eller förstärka dem. Kroppsuttrycken är de signaler som visar ett sinnestillstånd (till exempel rodnad) eller fungerar som en reaktion på något, (svettningar, att rycka bort handen från en het kokplatta).

De konventionaliserade gesterna är de kroppssignaler som används utan ord och som har en bestämd betydelse inom en viss kultur eller yrkesgrupp, till exempel segertecknet (två fingrar formade till ett V med handflatan framåt). Kurt Johannesson (1990 s. 165-169) hänvisar till Marcus Fabius Quintilianus som menade att man som talare ska eftersträva en sorts jämnhet i rösten, men utan att jämnheten urartar i en monoton som tröttar åhörarna. Man ska sträva efter variation i framförandet, artikulera och omsorgsfullt använda sig av pauser. Rösten ska återspegla alla de känslor som talaren vill väcka hos sina åhörare och dessa känslor ska också synas i talarens ögon. Johannesson citerar Quintilianus porträtt av den fulländade talaren:

VIII) Hållningen bör vara rak och upprätt, fötterna i jämnhöjd och lätt åtskilda eller också kan den vänstra foten föras fram något litet. Knäna bör vara raka men inte stela, axlarna lediga, ansiktet allvarligt men varken sorgset, uttryckslöst eller slapt. Armarna bör hållas ut något från sidan [...]. När man börjar tala, sträcks den högra handen ut något från togans veck, med den mest måttfulla av gester, liksom i väntan på talets början. Men det är ett allvarligt fel att se upp i taket, gnida sig i ansiktet och förvrída det, blåsa upp sig självbelåtet eller dra ihop ögonbrynen för att verka sträng och allvarlig... (Johannesson 1997:169-170)

En talare ska också, enligt Quintilianus, dröja ett ögonblick innan han eller hon börjar tala, liksom för att samla sina tankar. Sedan inleder man med en mjuk och lugn röst som tyder på en viss blygsamhet. I *narratio* (bakgrundsteckningen) kan rösten bli mer fri och gesterna mer distinkta. I den argumenterande delen av talet är framförandet i regel mer varierat. Här måste vi ju påstå, fråga, vederlägga olika saker, analysera etc., vilket kräver mer livliga gester. I avslutningen ska man välja det tonfall som bäst tjänar talets syfte.

2.4.2 Prosodi

Med *prosodi* avses talets samtliga akustiska dimensioner såsom duration, intensitet, grundtonsfrekvens, rytmiska samt dynamiska och melodiska egenskaper. Termen prosodi är en samlingsbeteckning för ”en grupp relativt heterogena egenskaper hos det talade språket” (Bruce 1998:11). Till prosodiska symboler i ortografin räknas accenttecken för ovanlig placering av betoning (jfr *allé*) och interpunktionstecken. Prosodin representerar alltså egenskaper i talet som typiskt går utöver vokaler och konsonanter. Utan prosodi skulle talet ”produceras som en följd av konsonanter och vokaler - alternativt stavelser – lika långa och lika starka, med monoton melodi, samma röststyrka och samma röstkvalitet rätt igenom, utan variation av taltempot, där pauseringen vore den enda struktureringen” (Bruce s. 12).

Prosodins funktioner räknas in i tre huvudgrupper: *Prominens*, *gruppering* och *diskurs*.

Prominens delas sedan in i *framhävning* och *undanhållande* och gruppering delas in i *gräns* och *koherens* (se Bruce s. 14-15).

Prosodin kan användas som ett uttrycksmedel för att undanröja tvetydighet. Bruce illustrerar med en följd av ord som kan ha två olika betydelser (s. 17):

- A) Jag vill inte kasta den.
- B) Jag vill inte, kasta den!

Man kan även använda syntaktiska medel för att disambiguera de två meningarna:

- C) Kasta den vill jag inte. (Topikalisering)
- D) Jag vill inte, du får kasta den! (Alternativ lexikal formulering).

För att uttrycka en viss funktion kan man alltså använda sig av alternativa eller samtidiga uttrycksmedel såsom intonation och röststyrka (prosodi), ordval och ordföljd (syntax) samt kroppsspråk, gester och mimik (icke-språkliga signaler).

2.4.3 Analys av föreläsningens icke verbala aspekter

Vargas Llosa inleder sin föreläsning med att tacka Svenska Akademiens ständige sekreterare, de närvarande ledamöterna, den övriga publiken och hans vänner, i den ordningen. Han gör en liten paus innan han börjar läsa ur sin skrivna text som han har framför sig. Då och då söker han ögonkontakt med publiken. När han i början av talet nämner sin mamma och morbror blir hans röst mjuk och darrande, men i övrigt är hans röst lugn och melodisk och hans uttal tydligt. Han använder inga pausutfyllnader, utan är istället tyst de få gånger han kommer av sig. Däremot använder han sig av strategiska pauser, korta pauser efter varje sats och längre pauser efter varje stycke. Gesterna är sparsamma, någon enstaka gång använder han höger hand för att understryka ett påstående, bland annat när han pratar om de demokratiska systemen i Latinamerika. Hans ansikte är öppet och allvarligt, ögonbrynen släta. När han talar om teman som berör honom, i synnerhet politiska teman, ökar han taltakten något för att sedan sakta ner vid strategiska ordval, till exempel "las falsas creencias" (de falska trosföreställningarna), som uttalas långsamt och med eftertryck. När han därefter inleder nästa stycke med att säga "hay que salirles al paso" (det gäller att stå emot dem), är hans röst hoppfull. Efter detta stycke gör han en längre paus.

Eftersom gesterna är sparsamma har jag istället granskat Vargas Llosas ansiktsuttryck och noterat att ögonbrynen rynkas när han talar om politiska teman, han skakar på huvudet i nekande satser och nickar i jakande. Ett flyktigt leende kan man också ana, vid ordet *conspiraciones* (konspirationer), när Vargas Llosa talar om sin tid i Barcelona: "För mig blev det några oförglömliga år av kamratskap, vänskap, konspirationer och fruktbart intellektuellt arbete". Man kan alltså förmoda att ordvalet är ironiskt.

När Vargas Llosa beskriver vad Peru betyder för honom, lever han till en början sig in i rollen som den lille gossen som blev chockad när han insåg att barnen inte kom med storken, för att sedan bli känslös när han talar om sin fru Patricia. Rösten bryts och han får ta en längre paus för att samla sig, alltmedan publiken applåderar.

Efter att under en lång stund ha talat med en lugn och jämn röst, trappas takten plötsligt upp och rösten blir högre: "Därför måste vi envist upprepa, ända tills vi har övertygat de nya generationerna: skönlitteraturen är mer än underhållning, mer än en intellektuell övning som skärper vår sensibilitet och väcker vårt sinne för kritik".

Vargas Llosa använder alltså röstläge, röststyrka, taltakt och strategiska pauser för att understryka sina ord. I slutet uttalar han varje ord separat, vilket ger föreläsningen ett naturligt avslut.

3. Översättningsproblematik

I följande avsnitt studeras och diskuteras källtextens översättningsproblematik. Problemen illustreras genom exempel tagna ur min egen översättning, som får representera ett icke reviderat första utkast. Mina lösningar diskuteras och jämförs sedan med Landelius översättning som får representera en väl bearbetad översättning, d.v.s. slutprodukten.

Efter att ha analyserat källtexten drar jag slutsatsen att översättarnas främsta utmaningar kan sammanfattas i följande punkter:

1. Att i högsta möjliga mån följa källtextens ordföljd och meningsstrukturer, och samtidigt producera en idiomatisk översättning
2. Att måltexten, i samma grad som källtexten, samspelar med författarens icke verbala signaler under framförandet

3. Att kunna läsa mellan raderna, d.v.s. fånga implicit innehåll som, med hjälp av prosodi, eventuellt tydliggörs av författaren under framförandet

Det första avsnittet utgörs av en diskussion kring spansk kontra svensk syntax. Jag utgår från observationer i Saga Holgerssons magisteruppsats *Spanska sjukan –lämnar spansk syntax spår i svenska översättningar?* (2007). Därefter diskuteras Landelius transformationer, d.v.s. hans tillvägagångssätt för att på ett idiomatiskt vis ligga nära källtextens ordföljd även i översättningen. Slutligen undersöks det prosodiska samspelet mellan källtext och måltext, med huvudsaklig fokus på huruvida Landelius lyckats med konsten att fånga källtextens rytm. Detta genom att studera en inspelning av föreläsningen och granska hur och var Vargas Llosa gör pauser. Genom denna granskning hoppas jag få en bättre förståelse för vilka led som Vargas Llosa vill framhäva, vilka led som snarare har en bakgrundsposition och vilka led som kan samordnas i något som jag väljer att kalla ”ledpaket” – två eller fler led med likvärdig vikt som presenteras som en entitet. Min hypotes är att Vargas Llosas bruk av pauser är medvetet, vilket är en förutsättning för att granskningen ska vara relevant. I syfte att med viss säkerhet kunna konstatera detta ansåg jag det nödvändigt att granska Vargas Llosas bruk av pauser även i spontant tal (se 3.3.1).

3.1 Spansk kontra svensk syntax

Under mitt arbete med att översätta källtexten kände jag mig många gånger nödgad att kasta om ordföljden i källtextens långa meningar, eller dela upp dem i flera meningar. Landelius har däremot lyckats med konsten att ligga nära den spanska syntaxen och samtidigt producera en klar och lättförståelig svenska. I detta avsnitt diskuteras spansk kontra svensk syntax, då jag vill hävda att syntaktisk problematik är särskilt påtaglig i översättning av föreläsningar. Detta eftersom en översättning av en föreläsning, som nämnts tidigare, bör ligga syntaktiskt nära originaltexten, då alltför stora ändringar i ordföljden kan leda till att åhöraren tappar bort sig i texten. Vidare diskuteras hur Landelius gått till väga för att undvika det fenomen som Saga Holgersson kallar för *Spanska sjukan*.

I spanskan är långa meningar och stor ordvariation inte ovanligt, medan man i svenskan strävar efter ett klart, tydligt och kortfattat språk (Språkrådet 2011). Värt att notera är dock att de långa meningarna inte nödvändigtvis gör spanskan oklar, då det finns knep att ta till för att undvika tvetydigheter.

Holgersson sammanfattar de stora skillnaderna mellan spansk och svensk syntax. Hon menar bland annat att svenskarnas tolerans för långa meningar är begränsad, eftersom meningslängden sjunkit kraftigt som konsekvens av att vi frigjort oss från äldre latinska och tyska mönster (Holgersson s. 16). Spanskan har enligt Holgersson längre meningar än svenskan, något som kan spåras även i översättningarna. Hon menar dock att det finns ett flertal komplicerande faktorer att ta hänsyn till, bland annat betydelsen av hur analytiskt eller syntetiskt respektive språk är och rollen den enskilde skribenten spelar för resultatet (Holgersson s. 16).

Holgersson kommer fram till att particip förekommer mer i översatt text än i svensk originaltext. Även infinitivfraser och nominaliseringar, som enligt uppsatsens resultat är mer frekventa i spanska texter än i svenska, tycks förekomma mer i översättningar. Genom sin undersökning lyckas Holgersson hitta stöd för sin hypotes att den spanska syntaxen lämnar spår i översatta texter.

Nedan granskas några exempel av hur Landelius transformerat källtextens particip, infinitiv och nominaliseringar.

- Utvalda participfraser i källtexten och deras motsvarigheter i måltexten markeras med *kursiv*.
- Utvalda infinitivfraser i källtexten och deras motsvarigheter i måltexten markeras med **fetstil**.
- Utvalda nominaliseringar i källtexten och deras motsvarigheter i måltexten markeras med understrykning.

IX)

A Vargas Llosa

Casi setenta años después recuerdo con nitidez cómo esa magia, traducir las palabras de los libros en imágenes, enriqueció mi vida, *rompiendo* las barreras del tiempo y del espacio y *permitiéndome* viajar con el capitán Nemo [...].

Landelius

Nästan sjuttio år senare minns jag tydligt hur detta magiska sätt att översätta ord i böcker till bilder berikade mitt liv *genom att spränga* tidens och rummets barriärer och *låta* mig göra en världsomsegling under havet tillsammans med kapten Nemo [...].

Landelius har här gjort en transformation av gerundiumformerna (presens particip) *rompiendo* och *permitiendo* till infinitiv. I båda fallen uttrycker gerundiumformen ett sätt eller medel (se Fält §446), varför ”genom att” + infinitiv är en självklar lösning.

B Vargas Llosa

Lo hacen porque saben el riesgo que corren *dejando* que la imaginación discurra por los libros [...].

Landelius

Det gör de därför att de vet vilken risk de löper *om de låter* fantasin tala i böckerna [...].

Landelius har här uppmärksammat att participet uttrycker ett villkor (se Fält §447) och motsvarar en konditional bisats.

C Vargas Llosa

La transición española del autoritarismo a la libertad [...] ha *admirado* al mundo entero y *disparado* la modernización de España.

Landelius

Den spanska övergången från auktoritärt till frihetligt styre [...] har *väckt* hela världens *beundran* och *blivit startskottet* för Spaniens modernisering.

Konstruktionen perfekt particip *admirado* + a (preposition) + objekt får den ungefärliga betydelsen ”att framkalla beundran hos någon”, ”få någon att beundra”, varför ”väcka beundran” är en bra och idiomatisk översättning. *Disparar* (infinitivformen av *disparado*) betyder ”att skjuta, avfyra, avlossa ett skott” (Norstedts 2009).

D Vargas Llosa

La buena literatura tiende puentes entre gentes distintas y, *haciéndonos gozar*, *sufrir* o *sorprendernos*, nos une por debajo de las lenguas, creencias, usos, costumbres y prejuicios que nos separan.

Landelius

Bra litteratur bygger broar mellan olika slags människor, för den roar, plågar eller *överraskar* oss, och *på så sätt* förenar den oss under ytan av de språk, fördomar, trosföreställningar, seder och bruk som skiljer oss åt.

Här uttrycker gerundiet *haciendo* (hacer = göra) återigen sätt. Infinitivformerna *gozar*, *sufrir* och *sorprender* har blivit presens i översättningen.

E Vargas Llosa

Mi decepción del estatismo y el colectivismo y mi tránsito hacia el demócrata y el liberal que soy [...] fue largo, difícil, y se llevó a cabo despacio y a raíz de episodios como la conversión de la Revolución Cubana, que me había *entusiasmado* al principio, al modelo autoritario y vertical de la Unión Soviética, [...], la invasión de Checoslovaquia por los países del Pacto de Varsovia, y gracias a pensadores como Raymond Aron [...] y Karl Popper, a quienes debo mi revalorización de la cultura democrática y de las sociedades abiertas.

Landelius

Min besvikelse över statsideologin och kollektivismen och min övergång till att bli den liberala demokrat som jag är idag [...] blev lång och svår, den gick sakta, och den kom sig bland annat av att den kubanska revolutionen, som i början hade *väckt min entusiasm*, övergick till Sovjetunionens auktoritära, vertikala modell, [...], av Warszawapaktens invasion av Tjeckoslovakien, och tack vare tänkare som Raymond Aron [...] och Karl Popper, som fick mig att uppvärdera den demokratiska kulturen och det öppna samhället.

Det reflexiva verbet *entusiasarse* betyder ”att bli entusiastisk”. I svenskan har vi ingen motsvarande verbform. Konstruktionen ”som väckt min entusiasm” är en elegant lösning, då alternativet ”som jag hade blivit entusiastisk över” är alltför skrymmande. Nominaliseringen *revalorización* (omvärdering) har transformerats till en infinitiv.

Eftersom jag inte genomfört en grundlig undersökning kan jag inte hävda att Landelius översättning helt saknar spår av spansk syntax, men med hänsyn till de transformationer han gjort vill jag påstå att Landelius arbetat aktivt för att undvika spår av *spanska sjukan* i sin översättning.

3.2 Misstag eller medvetna transformationer?

När jag granskade Landelius översättning i förhållande till min egen upptäckte jag en del skillnader texterna emellan, t. ex Landelius översättning av ordsträngen ”aprendí a [...] enamorar y a declararme a las chicas”. *Enamorar a alguien* betyder enligt Norstedts att ”göra någon förälskad” eller ”kurtisera, säga komplimanger till någon” (2009). Att ”bli kär [i någon]” (Landelius översättning) är i spanskan ett reflexivt verb: ”enamorarse [de alguien]”. Vid första anblick trodde jag därför att Landelius feltolkat eller kanske kulturanpassat meningen, då alternativet, att ”få en flicka att bli kär” kan låta nästan omoraliskt i en svensk persons öron. Efter en närmare granskning upptäckte jag dock att källtextens kontrast mellan *enamorar a* och *declarase a* (förklara sig vara kär) speglades även i Landelius översättning: ”bli kär och flirta med flickor”. Ordföljden är omvänd, men kontrasten finns kvar.

Att jämföra min översättning med Landelius blev mycket lärorikt. Många av de avvikelser eller ”fel” jag trodde mig hitta visade sig i själva verket vara högst medvetna transformationer och stilistiska knep för att ge måltexten ett vackert flyt.

Ett exempel är *dubblingstransformationen*, som fångar källtextens talarspråkliga karaktär. En *dubbling* är en i grunden muntlig transformation som i första hand hör hemma i ledigt skriftspråk eller skriftspråk som imiterar tal (Ekerot 2011:206). Vi ser exempel på dubblingstransformationer i Landelius översättning av meningarna nedan:

X)

	Vargas Llosa	Landelius
Dubbel satsdel (initial dislokation)	Quien busca en la ficción lo que no tiene, dice [...] que la vida tal como es no nos basta para colmar nuestra sed de absoluto, fundamento de la condición humana, y que debería ser mejor.	Den människa som i dikten söker vad hon inte äger, hon säger [...] att livet, så som det är, inte är nog för att tillfredsställa den törst efter det absoluta som är grunden för människans villkor, och att det borde vara

		bättre. [Dubblerat subjekt]
	Cuando Emma Bovary se traga el arsénico [...] el estremecimiento es semejante en el lector que adora a Buda, Confucio, Cristo, Alá o es un agnóstico, vista saco y corbata, chilaba, kimono o bombachas.	<u>När</u> Emma Bovary sväljer arseniken [...] <u>då</u> ryser läsarna likadant vare sig de tillber Buddha, Konfucius, Kristus, Allah eller är agnostiker, om de så går klädda i kavaj och slips, chilaba, kimono eller knäbyxor. [Dubblerat tidsadverbial]
	Llegar a sentir el vértigo al que nos conduce una novela en gestación [...] es una experiencia que me sigue hechizando como la primera vez [...].	<u>Att få känna svindel</u> inför en roman som är på väg att födas [...] <u>det</u> är en erfarenhet som fortfarande förhåxar mig precis som första gången [...]. [Dubblerad objektsbisats]
<i>Så</i> -inskott	De niño soñaba con llegar algún día a París porque [...] creía que vivir allí [...] me ayudaría a convertirme en un verdadero escritor [...].	Som barn drömde jag om att en dag få komma till Paris, för jag [...] trodde att <u>om jag fick bo där</u> [...] <u>så</u> skulle jag bli en riktig författare [...].
	Si convocara en este discurso a todos los escritores a los que debo algo o mucho sus sombras nos sumirían en la oscuridad.	<u>Om jag</u> i det här anförandet <u>skulle åkalla alla de författare som jag är skyldig något eller mycket, så</u> skulle deras skuggor hölja oss i mörker.

Dubbel satsdel är den prototypiska dubblingstransformationen, vars grundfunktion är att ”aktualisera en referent (eller ge en tidpunkt eller en plats) som man ska säga någonting om” (Ekerot s. 207). Konstruktionen gör det möjligt att gå fram ett steg i sänder istället för att säga allt på en gång (Ekerot s. 107). Med en *så*-konstruktion kan man ”börja om” efter det spetsställda adverbial, vilket möjliggör en planeringspaus och ger adverbialen en självständigare ställning (Ekerot s. 81). Att dubblingar är vanligt förekommande i Landelius översättning kan förklaras dels med att transformationerna löser upp syntaxen och tydliggör långa och krångliga meningar, dels med att översättningen bör efterlikna det talarspråk som Vargas Llosa använder sig av (se avsnitt 2.3). Dubblingarna är också ett sätt att hålla den inre satsen kort, vilket är nödvändigt för att behålla källtextens grundstrukturer, då dessa ofta utgörs av korta huvudsatskärnor (\approx inre sats), högertyngd och successivt utbyggda tillägg efter huvudsatskärnan, bl.a. appositionella tillägg. Exemplet nedan illustrerar en sådan konstruktion:

XI)

Vargas Llosa:

Casi setenta años después recuerdo con nitidez cómo esa magia, traducir las palabras de los libros en imágenes, enriqueció mi vida,
rompiendo las barreras del tiempo y del espacio

y permitiéndome viajar con el capitán Nemo veinte mil leguas de viaje submarino, luchar junto a d' Artagnan, Athos, Portos y Aramis contra las intrigas que amenazan a la Reina en los tiempos del sinuoso Richelieu, o arrastrarme por las entrañas de París, convertido en Jean Valjean, con el cuerpo inerte de Marius a cuestas.

Landelius:

Nästan sjuttio år senare minns jag tydligt hur detta magiska sätt att översätta ord i böcker till bilder berikade mitt liv

genom att spränga tidens och rummets barriärer
och låta mig göra en världsomsegling under havet tillsammans med kapten Nemo,
kämpa vid sidan av d' Artagnan, Athos, Portos och Aramis mot intrigerna som hotar drottningen
på den listige Richelieus tid
och släpa mig genom Paris' katakomber som Jean Valjean med Marius' livlösa kropp på min rygg.

Huvudsatskärnan (det understrukna partiet) innehåller 17 ord i både källtext och målttext, medan resterande 62 respektive 54 ord utgörs av appositionella tillägg och liknande.

Användandet av appositionella tillägg innebär en stilistiskt neutral möjlighet att utnyttja den finala annexpositionen (Ekerot s. 208 fotnot 7), ett knep som används flitigt av Vargas Llosa och sålunda också av Landelius. Om rätt strategier tillämpas kan alltså även en källtexttrogen översättning vara idiomatisk, något som Landelius översättning tydligt visar.

3.3 Översättningen och föreläsningens icke verbala aspekter

I detta avsnitt analyseras samspelet mellan översättningen och föreläsningens icke verbala aspekter. Till grund för analysen ligger diskussionen i avsnitt 2.

Analysen i sig består av en granskning av Vargas Llosas bruk av pauser, då jag menar att pauseringen kan vara nyckeln till en god och fullkomlig förståelse av källtexten. Jag har valt att först granska José Zepedas intervju med Vargas Llosa, som gavs i november 2009 för Radio Nederland, i syfte att jämföra Vargas Llosas bruk av pauser i spontant respektive solitärt tal.

3.3.1 Pausering i spontant tal

Hypotesen är att Vargas Llosa, i egenskap av van föreläsare, även i ett spontant tal är medveten om de icke verbala signalerna och att hans pausering därför är strategisk. Nedan följer en transkription av intervjuens inledning. För att kunna avgöra om pauserna är av grammatisk eller stilistisk natur, eller om det rentav rör sig om talplanering (pauserna används för att planera nästa uttalande), förekommer inga skiljetecken i transkriptionen. Istället används följande koder:

KP = kort paus

pu = pausutfyllnad

[...] = ord/fras repeteras

LP = lång paus

~ = ordet dras ut på slutet

Transkriptionen innehåller enbart Vargas Llosas svar, som har radnumrerats för lättare orientering i texten. Frågorna och en länk till videoklippet finns i bilaga 2.

XII)

- A 1 bueno ha quedado sobre todo un hecho crucial para \pu:eh la humanidad y es la [la] desaparición \pu:andetag de la amenaza más grande que tuvo la cultura democrática \LP la Unión Soviética representó digamos \pu:eh el desafío \pu:ah más poderoso en términos tanto de [de] ideas como de [de] fuerza \pu:eh militar \pu:eh de lo que es la democracia\~
- 5 de lo que es \pu:eh una sociedad \KP abierta\~ plural \pu:eh con un poder descentralizado \LP o sea que la [la] caída del [del] muro significa un paso adelante \pu:eh de la [de la] humanidad en lo que es el camino de la [de la] civilización que es el camino de la libertad \LP la caída del muro la desaparición de la Unión Soviética pues concitó muchísimas esperanzas \KP muchas de las cuales no se han cumplido \pu:andetag pero \KP si hacemos
- 10 \KP el balance \KP sin ninguna duda \KP el mundo está hoy día con todos los problemas que tiene mucho mejor de lo que estaba cuando la Unión Soviética \pu:eh amenazaba al [al] mundo libre \KP y podía haber sido \KP el origen de un nuevo~ \pu:eh cataclismo no es verdad como el de las dos \KP guerras mundiales [...] quizá [quizá] sería bueno \KP advertir antes \KP que es un libro \KP que reúne \KP artículos y ensayos escritos a lo largo
- 15 de treinta años \KP y también que la [la] selección no la he hecho yo si no un escritor colombiano Carlos Granés \KP a quien yo le di todo~ ese enorme~ material~ de ensayos~ y artículos periodísticos escritos a lo largo de treinta años sobre América Latina \KP y él ha hecho la [la] selección \KP que desde luego \KP a mi me [me] gustó mucho como la hizo pero su criterio fue el [el el el] de él y no el mio no

De längre pauserna (LP) fungerar i de flesta fall på samma sätt som en punkt i en text.

Naturliga kommatecken hade kunnat placeras bland annat efter ”de lo que es la democracia” (rad 4) och efter ”de lo que es una sociedad abierta” (rad 5), vilket också markeras då Vargas Llosa drar ut på den sista vokalen i orden *democracia* och *abierta*. De kortare pauserna (KP) och pausutfyllnader (pu) tycks dock främst utgöras av tvekpauser liksom de gånger då Vargas Llosa stakar sig: “[...] el el el de él [...]” (rad 19).

- B 1 bueno es un golpe muy peculiar \KP no es verdad \KP es un golpe \KP que de alguna manera responde a un intento~ de golpe \pu:ah Zelaya \KP trata \KP violando la constitución hondureña \KP de~ forzar un plebiscito para \KP hacerse reelegir algo que estaba prohibido por la constitución \pu:andetag y eso lo lleva a querellarse con su propio
- 5 partido \KP lleva al parlamento KP hondureño a desautorizarlo KP hasta ahí se sigue todo un proceso digamos legal KP que se interrumpe cuando los militares lo sacan de su cama y lo \pu:sa lo despachan al extranjero en pijama que es la parte efectivamente KP golpista KP inconstitucional \pu:eh del episodio LP pero KP creo que no se debe condenar el golpe

- sin~ condenar al mismo tiempo el intento de Celaya KP de siguiendo el modelo digamos
 10 chavista KP de destruir la democracia hondureña para hacerse reelegir \pu:andetag y para
 crear pues un nuevo KP digamos \pu:eh_eh peon KP de la ambición chavista KP de
 controlar KP América Latina recreando el sueño \pu:eh bolivariano \pu:eh \LP es un
 digamos hecho complejo \KP que tiene \pu:eh lecturas ambiguas y creo que tenemos que
 tener en cuenta todos esos factores \KP para \KP poder emitir un juicio justo~ sobre lo
 15 sucedido en Honduras

Pauseringen följer ungefär samma mönster som i det första svaret. Intressant är att det förekommer färre pausutfyllnader (eh, ah etc.). Resultatet av detta blir att pauseringen får ett mer ordnat mönster och i många fall fungerar som frasavgränsare. Vissa pauser tycks även fylla en stilistisk funktion. Ett exempel är pauserna på rad 2-3, efter *Zelaya* (Manuel Zelaya, Honduras f.d. president), *trata* (försöker), *violando la constitución hondureña* (genom att skända Honduras konstitution) och *de forzar un plebiscito* [...] (framtvunga en folkomröstning [...]). Här vill Vargas Llosa troligtvis ge lyssnaren några sekunder att låta alla påståenden sjunka in. Pauserna efter *trata* och *hondureña* fungerar på samma sätt som tankstreck i en text.

- C 1 yo creo que si las elecciones son limpias \KP si se llevan a cabo con observadores
 internacionales \KP \pu:eh con el patrocinio directo~ de las \pu:eh Naciones Unidas por
 ejemplo \pu:eh con observadores que garanticen digamos la libre expresión \KP del voto
 popular y el respeto al voto popular las elecciones pueden ser \pu:andetag la mejor manera
 5 y acaso la única \KP de resolver el impase en el que se haya Honduras

Pauseringen fyller i början av svaret en frasavgränsande funktion. De tre sista pauserna är dock av en mer spontan natur i form av tvekpauser samt en paus för att hämta andan.

- D 1 mire yo \KP quisiera partir del [del] \pu:eh la primera parte de su pregunta \KP que es
 fundamental \KP América Latina en estos treinta años se ha civilizado mucho \LP los
 militares intervienen menos~ en la mayor parte los países latinoamericanos ahora que en el
 pasado \KP lo que significa que los militares actúan mas dentro de un orden \KP
 5 constitucional \KP eso es un gran progreso \LP eso es un gran progreso sobre el pasado en
 que los militares eran el principal partido político \pu:andetag en todos nuestros países \KP
 un partido político que contaba pues con cañones con fusiles \pu:andetag y entonces
 \pu:eh_eh era irresistible en el peor sentido de la [de la] palabra no \LP \pu:eh eso está
 ocurriendo hoy día \KP de una manera mucho más limitada que en el [que en el] pasado
 10 \LP \pu:eh la destrucción de la democracia hoy en día no viene ya tanto \KP de cuartelazos
 \KP si no de operaciones políticas \pu:andetag en la que la fuerza militar puede ser un
 ingrediente entre [entre] otros \LP \pu:eh corrupción \pu:eh sobornos \pu:eh operaciones~
 supuestamente legales \KP que en realidad son simplemente maniobras para garantizar una
 permanencia en el [en el] poder \pu:andetag es el sistema que hoy en día impera en
 15 América Latina \pu:eh y fuente de destrucción de la democracia \LP por ejemplo los [los]
 presidentes que suben con unas reglas de juego determinadas y en el poder las cambian
 para poder eternizarse en el poder y hacerse reelegir \LP eso ha ocurrido pues en
 Venezuela \KP ha ocurrido en Ecuador \KP ha ocurrido en Bolivia \KP va a ocurrir en
 Nicaragua \pu:ah \pu:eh y hay países en donde por desgracia pues como \pu:eh países

- 20 digamos \KP mucho más dentro de [de] la democracia que otros \KP han optado también \pu:eh o están por optar en \pu:eh como es el caso de Colombia o como ha sido el caso de Argentina \pu:eh yo creo que todo eso \KP debe ser combatido resueltamente si nosotros queremos verdaderamente tener democracias auténticas en América Latina \LP hay una nueva manera de destruir las democracias que es esa \pu:ah sinuosa y aparentemente \pu:eh
- 25 legal \KP que es tan peligrosa como \KP la de los golpes militares no

De första pauserna handlar med stor sannolikhet om talplanering. Först kommer en kort paus i vilken Vargas Llosa tycks fundera över hur han ska formulera sitt svar. Sedan följer en tvekpaus, kanske har han tappat tråden. Efter *fundamental* (rad 2) kommer en kortare paus som fungerar som punkt. Vargas Llosa talar därefter fort och spontant, vissa pauser är av grammatisk natur, andra består i tvekpaus eller till synes strategiska pauser för att understryka ett argument eller lägga vikt vid specifika ord, exempelvis *corrupción*, *sobornos* och *operaciones supuestamente legales*, på rad 12-13.

Pauseringen i intervjun kan vid en första undersökning tyckas oplanerad och spontan, men vid en närmare granskning kan man ana ett mönster. Visserligen förekommer en del tvekpaus, men pauserna fyller övervägande grammatiska eller stilistiska funktioner. Min slutsats är att Vargas Llosa även i spontant tal använder en relativt ”vårdad” och genomtänkt pausering, och därmed anser jag att jag kunnat bevisa min hypotes.

3.3.2 Pausering i solitärt tal

När man lyssnar på framförandet av Nobelföreläsningen (Nobelprize.org 2011) får man genast intrycket av att Vargas Llosa talar med en medveten rytm och pausering. För att kunna styrka detta har jag studerat föreläsningens tio längsta meningar (se bilaga 4). Slutsatsen av analysen är att Vargas Llosas bruk av pauser i solitärt tal de facto är övervägande medvetet. Främst förekommer grammatiska pauser, d.v.s. pauser som motsvaras av skiljetecken i källtexten. Andra exempel på grammatisk pausering är frasavdelningen: Vargas Llosa gör en kort och medveten paus mellan varje fras, troligtvis för att åhöraren ska ha en möjlighet att låta orden sjunka in. Till de medvetna pauserna räknas även de stilistiska pauser som understryker viktiga argument eller på annat vis lägger vikt vid ett ord, en fras, en poäng.

Då analysen av de tio utvalda meningarna gav liknande resultat har jag i tabellen nedan nöjt mig med att illustrera de tre mest intressanta utdragen. Källtexten jämförs med Landelius och min egen snabböversättning som har höglästs av en person med lingvistisk utbildning. Detta för att försöka avgöra om Vargas Llosas pauseringsmönster fungerar i våra respektive översättningar. Alla pauser markeras \.

XIII)

A

	Vargas Llosa Video: 0:53-01:35	Landelius	Svensson
1	casi setenta años después \\	nästan sjuttio år senare \\	nästan sjuttio år senare minns jag tydligt \\
	recuerdo con nitidez \\	minns jag tydligt \\	
	cómo esa magia \\	hur detta magiska sätt att	hur denna magi \\
5	traducir las palabras de los libros en imágenes \\	översätta ord i böcker till bilder \\	att omvandla böckernas ord till bilder \\
	enriqueció mi vida \\	berikade mitt liv genom att	berikade mitt liv \\
	rompiendo las barreras del tiempo y del espacio \\	spränga tidens och rummets barriärer\\	bröt upp gränserna mellan tid och rum \\
10	y permitiéndome viajar con el capitán Nemo \\	och låta mig göra en världs- omsegling under havet	och gav mig möjlighet att åka på en tiotusen mil lång resa under havet med kapten Nemo \\
	veinte mil leguas de viaje submarino \\	tillsammans med kapten Nemo \\	
15	luchar junto a d'Artagnan Athos Portos y Aramis \\	kämpa vid sidan av d'Artagnan \\	kämpa tillsammans med d'Artagnan \\
		Athos \\	Athos \\
		Portos \\	Porthos och Aramis \\
20		och Aramis \\	
	contra las intrigas \\	mot intrigerna som hotar	mot de intriger som hotade
	que amenazan a la Reina \\	drottningen på den listige Richelieus tid \\	drottningen på den slingrige Richilieus tid
25	en los tiempos del sinuoso Richelieu \\		
	y arrastrarme por las entrañas de París convertido en Jean Valjean \\	och släpa mig genom Paris' katakomber som Jean Valjean \\	samt krypa fram i Paris innandöme \\
			förvandlad till Jean Valjean \\
30	con el cuerpo inerte de Marius a cuestras \\PUNKT	med Marius' livlösa kropp på min rygg \\PUNKT	med Marius livlösa kropp på axlarna \\PUNKT

Utdraget ovan har tidigare analyserats i avsnitt 3.2, exempel XI. Då ville jag lyfta fram hur Landelius bevarar källtextens grundstrukturer med korta huvudsatskärnor och successivt utbyggda tillägg till höger om huvudsatskärnan. Med detta i åtanke är det intressant att studera hur en högläsning av Landelius översättning tar sig uttryck. Då översättningen strukturmässigt ligger mycket nära källtexten borde en högläsning också naturligt följa Vargas Llosas rytm och pausering. Min högläsare gör dock färre pauser än Vargas Llosa (12 respektive 14), och de infaller inte alltid på samma plats, något som många gånger kan förklaras med att svensk grammatik inte tillåter det. Exempelvis gör Vargas Llosa en paus före gerundiet *rompiendo* på rad 8, vilket inte skulle bli fullt naturligt i Landelius översättning. I min översättning infaller en naturlig paus på samma plats som i källtexten, men översättningen är å andra sidan något

fri. Istället för att tydliggöra att litteraturen berikade Vargas Llosas liv genom att bryta upp gränserna mellan tid och rum och möjliggöra en världsomsegling under havet, så presenteras denna information istället som tre självständiga led.

Intressant är också att Vargas Llosa tycks betrakta *d'Ártagnan Athos Portos y Aramis* (rad 16-17) som ett begrepp, varför han knyter samman leden utan grammatiska pauser, något som fortsättningsvis kommer att benämnas "ledpaket". Prosodin manifesterar entydigt att musketörerna för Vargas Llosa är ett begrepp, vilket stöder min teori om att prosodin kan avslöja vad Vargas Llosa vill uttrycka. Ett annat exempel på detta ser vi på rad 26-29, där all information ges samma tyngd så att fokus istället hamnar på det efterföljande leDET *con el cuerpo inerte de Marius a cuestras*. Även om det skulle vara möjligt gjorde min högläsare inget ledpaket av *d'Artagnan* och de tre musketörerna. Däremot påbjuder Landelius översättning av det sistnämnda stycket just en sådan läsning, vilket tyder på ett noggrant utfört tolkningsarbete.

B

	Vargas Llosa Video: 17:49-18:33	Landelius	Svensson
1	allí leí a Borges \\\	där läste jag Borges \\\	där läste jag Borges \\\
	a Octavio Paz \\\	Octavio Paz \\\	Octavio Paz \\\
5	Cortázar \\\	Cortázar \\\	Cortázar \\\
	García Márquez \\\	García Márquez \\\	García Márquez \\\
	Fuentes \\\	Fuentes \\\	Fuentes \\\
	Cabrera Infante \\\	Cabrera Infante \\\	Cabrera Infante \\\
	Rulfo \\\	Rulfo \\\	Rulfo \\\
10	Onetti \\\	Onetti \\\	Onetti \\\
	Carpentier \\\	Carpentier \\\	Carpentier \\\
	Edwards \\\	Edwards \\\	Edwards \\\
	Donoso \\\	Donoso \\\	Donoso \\\
	y muchos otros \\\	och många fler \\\	och många fler \\\
15	cuyos escritos estaban revolucionando la narrativa en lengua española \\\	som med sina skrifter revolutionerade berättarkonsten på spanska språket \\\	vars skrifter höll på att revolutionera berättarkonsten på spanska språket \\\PUNKT
20	y gracias a los cuales Europa y buena parte del mundo \\\	och tack vare vilka Europa \\\ och en stor del av världen \\\	tack vare dessa skrifter upptäckte \\ Europa och en stor del av världen att Latinamerika inte bara var en kontinent av statskupper \\\
25	descubrían que América Latina no era sólo el continente de los golpes de Estado \\\	upptäckte att Latinamerika inte bara var en kontinent av \\ statskupper \\\	
	los caudillos de opereta	operettfurstar \\\	diktatorer \\\

	\\		
30	los guerrilleros barbudos \\	skäggiga gerillakrigare \\	skäggiga gerillakrigare och mambons \\
	y las maracas del mambo y el chachachá \\	och mambo och chachacha \\	
35		med maracas \\	och chachachans maracasrytmer \\
	sino también ideas \\	utan också idéer \\	utan också en kontinent av idéer \\
40	formas artísticas y fantasías literarias \\	konstnärliga uttryck och litterära fantasier som gick långt utöver det pittoreska \\	konstnärliga former \\
	que trascendían lo pintoresco \\		och litterära fantasier som överskred det pittoreska och talade ett universellt språk \\PUNKT
	y hablaban un lenguaje universal \\PUNKT	och som talade ett universellt språk \\PUNKT	

På rad 17 har jag i min översättning valt att dela in meningen i två meningar. Detta med hänsyn till svenskans låga tolerans för alltför långa meningar. Landelius följer den spanska meningsstrukturen, vilket också får till följd att den svenska högläsaren kommer av sig på rad 25 och 33. Eftersom det var första gången min högläsare läste dessa rader kan man förmoda att han vid tvekpauserna var tvungen att gå tillbaka en bit i texten för att dra sig till minnes vad han läst. En sannolik förklaring är alltså att min högläsare inte är lika inövad på texten som Vargas Llosa.

C

	Vargas Llosa Video: 25:04-25:48	Landelius	Svensson
1	a mí me enorgullece sentirme \\	själv är jag stolt över att känna mig som en arvinge till de prehispaniska kulturer \\	jag är stolt över att vara en arvinge till de prehispaniska kulturer \\
5	heredero de las culturas prehispanicas \\		
	que fabricaron los tejidos y mantos de plumas de Nazca y Paracas \\	som vävde mantlarna och sydde fjäderskrudarna i Nazca \\	som tillverkade vävar och fjädermantlar i Nazca \\
10		och Paracas \\	och Paracas \\
	y los ceramios mochicas o incas que se exhiben en los mejores museos del mundo \\	svarvade mochica- \\ och inkakulturernas keramik \\ som visas i världens främsta museer	och den mochica- och inca- keramik \\ som finns utställd på världens bästa museer \\PUNKT
15	de los constructores de Machu Picchu	och byggde Machu Picchu \\	de var byggmästarna bakom Machu Picchu \\
	el Gran Chimú Chan Chan Kuelap Sipán \\	Gran Chimú \\	Gran Chimú \\
		Chan Chan \\	Chan Chan \\
		Kuelap \\	Kuelap-fortet \\
		Sipán \\	Sipán
20	las huacas de La Bruja y del Sol y de la Luna \\	Häxans och Solens och Månens gravar \\	samt Häxans \\

		Solens och Månens tempel \\PUNKT
25	y de los españoles que \\	och så till spanjorerna \\ som
30	con sus alforjas espadas y caballos \\	med sina hästar svärd och sadelpåsar skänkte Peru
	trajeron al Perú a Grecia \\	Grekland och Rom \\
	Roma \\	Rom \\
35	la tradición judeo- cristiana \\	den judisk-kristna traditionen \\
	el Renacimiento \\	renässansen \\
	Cervantes Quevedo y Góngora \\	Cervantes \\ Quevedo \\ Góngora
40	y la lengua recia de Castilla \\	och det sträva kastilianska tungomål som mildrades av Anderna \\PUNKT
	que los Andes dulcificaron \\PUNKT	samt det kastilianska språket \\ som mildrades av Anderna \\PUNKT

På rad 13 och 23 har jag brutit av meningen med punkter, då jag ansåg att den spanska meningsstrukturen, enligt svenska mått, var lång och omständlig. Genom en trestegsindelning (som i min översättning motsvaras av tre separata meningar) förklarar Vargas Llosa att han är stolt arvinge till:

1. de som tillverkade mantlar, fjäderskrudar och keramik
2. de som byggde Machu Picchu, Gran Chimú [...]
3. spanjorerna som förde med sig Grekland, Rom [...] och spanska språket till Peru.

I tabellen framgår det att Landelius översättning kan läsas upp med en pausering som liknar Vargas Llosas, vilket förklaras med att översättningens ordföljd ligger nära källtextens. På rad 13-14 har Landelius dock valt att sammanfoga Vargas Llosas trestegsindelning, så att denna i översättningen istället motsvaras av två motpoler: de prehispaniska kulturerna och spanjorerna. Konnektorn *så* (rad 24) tydliggör huvudgränsen i Landelius tvåstegsindelning.

Även om min högläsare emellanåt tappar bort sig i texten och gör fler tvekpåuser än Vargas Llosa, både när han läser Landelius och min egen översättning, är det viktigt att komma ihåg att min högläsare inte var inövad på texten när han sattes till att göra inspelningarna. Alltså säger tvekpåuserna inte mycket om översättningarnas kvalitet, men däremot har högläsningen hjälpt mig att lokalisera stycken som på ett eller annat vis vållar svårigheter vid en genomläsning. En grund har således blivit lagd för den analys som görs i

följande avsnitt, i vilket hypotesen att pauseringsmönstret kan användas som revideringsmetod vidareutvecklas, med utgångspunkt i ett specifikt exempel ur Landelius översättning.

4 Pauseringsmönster som revideringsmetod

Syftet med min uppsats har varit att försöka bevisa relevansen av en prosodisk analys av framförandet av ett högtidstal inför översättning av detsamma. I detta avsnitt försöker jag därför utveckla en revideringsmetod som grundar sig på föreläsningens prosodi. Fokus ligger på att lösa upp krånglig syntax, och jag har upptäckt att det bästa tillvägagångssättet är att granska hur och var författaren gör pauser, eftersom detta avslöjar hur fraserna ska delas upp, vilket i sin tur klargör tveksamheter gällande exempelvis syftning. Metoden görs i fyra steg:

1. Analys av källtext (i egenskap av såväl text som tal)
2. Lokalisering av avvikelser/egendomligheter i översättningen
3. Syntaktisk analys av dessa avvikelser/egendomligheter för att fastställa om det rör sig om feltolkningar eller medvetna transformationer från översättarens sida
4. Prosodisk analys (med huvudsaklig fokus på pauseringen) av de stycken som efter en syntaktisk analys fortfarande tycks egendomliga

Steg 1 och 2 har i detta fall redan utförts i avsnitt 2 respektive avsnitt 3. Nedan tillämpas steg 3 och 4 på ett representativt stycke ur källtexten. Pauseringen har markerats \|. Övrig prosodi som kan vara relevant kommenteras, men markeras inte i transkriptionen.

4.1 Syntaktisk analys

Granska utdraget nedan. Jag menar att budskapet är motsägande i Landelius översättning:

- XIV A) **Vargas Llosa:** No me parece que haberme convertido, sin proponérmelo, en un ciudadano del mundo, haya debilitado eso que llaman “las raíces”, mis vínculos con mi propio país –lo que tampoco tendría mucha importancia–, porque, si así fuera, las experiencias peruanas no seguirían alimentándome como escritor y no asomarían siempre en mis historias, aun cuando éstas parezcan ocurrir muy lejos del Perú (Bilaga 1, mening 68, min kursivering).

- B) **Landelius:** Fast jag oavsiktligt har blivit förvandlad till en världsmedborgare har jag ingen känsla av att det som folk kallar ”rötter”, banden till mitt eget land, skulle ha försvagats – *vilket* förresten inte skulle spela någon större roll, för om så vore, skulle mina peruanska erfarenheter inte längre inspirera mig som författare och inte ständigt dyka upp i mina berättelser, också när det verkar som om de utspelar sig långt från Peru (Bilaga 1, mening 68, min kursivering).

Pronomenet *lo* (vilket) syftar tillbaka på den föregående satsen, d.v.s. att Vargas Llosa inte anser att han, genom att bli en världsmedborgare, har förlorat förbindelserna med sitt hemland. Min teori är att Vargas Llosa vill uttrycka blygsamhet, och att betydelsen då skulle vara ungefär ”det hade inte spelat någon större roll om *just mina* förbindelser till hemlandet hade försvagats”, d.v.s. att Vargas Llosas rötter inte är märkvärdigare än någon annans. ”*Lo que tampoco tendría mucha importancia*” fungerar således som ett parentetiskt inskott som kan utelämnas. I källtexten omges hela påståendesatsen av tankstreck, vilket stöder min teori, då två tankestreck kan bytas ut mot parentestecken (*Skiljetecken i svenska språket* 2011). Landelius har däremot nöjt sig med ett tankstreck. Detta brukar vara en indikation på att den efterföljande informationen är oväntad, exempelvis ”Hon gick in i huset och såg – en naken karl!” eller att det handlar om ett tillägg: ”Han gick ut i trädgården och kopplade hunden – en arg, stor best” (*Skiljetecken i svenska språket* 2011). Om min teori stämmer vill Vargas Llosa uttrycka att Peru är hans främsta inspirationskälla, medan Landelius översättning tvärtom kan förstås som att rötterna till Peru inte är av relevans för Vargas Llosas författarskap. I min översättning har ändringar gjorts så att den (eventuella) modesta innebörden står uttryckt:

- C) **Svensson:** Jag anser inte att jag, genom att oavsiktligt bli en världsmedborgare, har försvagat de så kallade ”rötterna”, förbindelsen till mitt hemland – något som kanhända inte skulle ha någon större betydelse – men om det vore så skulle mina peruanska erfarenheter inte längre inspirera mig som författare och inte heller skulle de dyka upp i mina berättelser, även när de utspelar sig långt ifrån Peru.

Observera att jag översatt *porque* (för, eftersom), med *men*, en ändring som jag anser vara nödvändig för att den modesta innebörden ska tydliggöras.

4.2 Prosodisk analys

Nedan följer en transkription av meningen ur Vargas Llosas föreläsning. Pauserna har markerats \.

XV) no me parece que haberme convertido sin proponérmelo \\ en un ciudadano del mundo \\ haya debilitado eso que llaman \\ las raíces \\ mis vínculos con mi propio país \\ lo que tampoco tendría mucha importancia \\ porque si así fuera \\ las experiencias peruanas no seguirían alimentándome \\ como escritor \\ y no asomarían siempre en mis historias \\ aun cuando éstas \\ parezcan ocurrir muy lejos del Perú (video 20:34-21:05)

Pauser görs mellan följande fraser:

- jag anser inte att den oavsiktliga omvandlingen
- till världsmedborgare
- skulle ha försvagat de så kallade
- banden
- mina förbindelser till hemlandet
- vilket inte heller skulle ha så stor betydelse
- för om så vore
- skulle de peruanska erfarenheterna inte längre inspirera mig
- som författare
- även när dessa
- tycks utspela sig mycket långt från Peru

På grund av meningens tvetydighet bad jag min högläsare att läsa Landelius och min översättning. Här följer transkriptionerna:

XVI)

Landelius	Svensson
fast jag oavsiktligt har blivit förvandlad till en världsmedborgare har jag ingen känsla av att \\ det som folk kallar \\ rötter \\ banden till mitt eget land \\ skulle ha försvagats \\ vilket förresten inte skulle spela någon större roll \\ för om så vore \\ skulle mina peruanska erfarenheter inte längre inspirera mig \\ <u>1</u> som författare och inte \\ <u>2</u> ständigt dyka upp i mina berättelser \\ också när det \\ <u>3</u> verkar som om \\ <u>4</u> de utspelar sig långt från Peru	jag anser inte att jag \\ genom att oavsiktligt bli en världsmedborgare har försvagat de så kallade rötterna \\ förbindelsen till mitt hemland \\ något som kanhända inte skulle ha någon större betydelse \\ men om det vore så skulle mina peruanska erfarenheter inte längre inspirera mig som författare och inte heller skulle de dyka upp i mina berättelser \\ även när de utspelar sig långt ifrån Peru

De numrerade pauserna i Landelius översättning (1-4) utgörs av tysta tvekpauiser. Högläsaren försöker orientera sig i texten och förstå vad han läser. I min översättning utgörs pauserna uteslutande av frasavdelare, vilket kan vara en indikation på att min översättning har ett tydligare budskap. Både den syntaktiska och den prosodiska analysen talar för att min tolkning stämmer.

5. Sammanfattning och diskussion

I min uppsats har jag undersökt möjligheten att använda en prosodisk analys av Vargas Llosas högtidstal som facit till översättningarna. Jag har konstaterat att man genom att studera det muntliga framförandet får en bättre förståelse för de tvetydigheter och oklara syftningar som finns i den skrivna texten. Vargas Llosa är nämligen en högst medveten talare: I varje mening samspelar grammatik, prosodi och innehåll på ett sätt som gör att även långa och syntaktiskt krångliga meningar blir lätta att förstå. Jag har visat att Vargas Llosas bruk av pauser är medvetet och fyller stilistiska funktioner. Jag anser mig ha visat att man, genom att granska pauseringsmönstret, får en bättre förståelse för meningarnas djupstrukturer.

Jag har även konstaterat att Landelius ligger nära källtexten, utan att måltexten för den sakens skull färgas allt för mycket av den spanska syntaxen. Detta har jag illustrerat genom att jämföra med min egen översättning, i vilken meningarna ofta styckats upp och ordföljden kastats om. Uppläsaren av de svenska översättningarna gjorde fler tvek- och planeringspauser, vilket inte säger mycket om översättningarnas kvalitet, då detta enkelt kan förklaras med att min uppläsare inte är lika inövad på texten som Vargas Llosa. En annan förklaring är att min högläsare inte är en lika van berättare och föreläsare som Nobelpristagaren. Om Landelius själv hade högläst sin översättning kan man, med tanke på Landelius och Vargas Llosas snarlika utbildning och bakgrund, förmoda att resultatet i högre grad hade liknat Vargas Llosas uppläsning vad gäller pauser och ledpaket.

Genom att studera det stycke som min högläsare tampades mest med kunde jag dock lokalisera ett fel i översättningen. Detta är ett bra resultat, med hänsyn till att texten jag arbetat med är skriven och översatt av två skickliga och erfarna skribenter och därtill är relativt kort. Jag anser att jag har funnit stöd för min hypotes, att en prosodisk analys kan avslöja fel i en översättning och således användas som revideringsmetod.

Min metod lämpar sig bäst för översättare som för första gången ska översätta ett högtidstal av en viss skribent. Genom att tillämpa metoden får man nämligen en djup förståelse för texten och även för författaren i fråga, vilket är nyttligt inför tolkningsarbetet. Metoden lämpar sig även för nya och ovana översättare då processen, även om den är tidskrävande, är mycket lärorik.

REFERENSER

- Backlund, Britt (1997), *Med tanke på talet*, Lund: Studentlitteratur
- Bruce, Gösta (1998). *Allmän och svensk prosodi*. Lund: Univ., Institutionen för lingvistik
- De Felipe, Pedro (2010), *El discurso del Nobel de literatura como genero literario*, Lund: Språk- och Litteraturvetenskapligt Centrum, Översättarutbildningen, Lunds Universitet.
- Ekerot, Lars-Johan (2011), *Ordföljd, tempus, bestämdhet –Föreläsningar om svenska som andraspråk*, Malmö: Gleerups Utbildning AB
- Enkvist, Inger (1991), *Om litterär översättning från spanska*, Uppsala: Almqvist & Wiksell International.
- Fält, Gunnar (2001), *Spansk grammatik*, Lund: Studentlitteratur
- Holgersson, Saga (2007), *Spanska sjukan –lämnar spansk syntax spår i svenska översättningar?*, Uppsala: Univ., Institutionen för nordiska språk
- Johannesson, Kurt (1990) *Retorik eller konsten att övertyga*, Stockholm: Norstedts Förlag AB
- Melin, Lars & Lange, Sven (2000), *Att analysera en text*, Lund: Studentlitteratur
- Vargas Llosa, Mario (1998), *Los cachorros*, Madrid: Ediciones Cátedra, S.A.

Internet

Norstedts stora spansk-svenska ordbok 130.00 ord och fraser (2009) Stockholm: Norstedts.

Alla Studier, *Språket gav honom tre Nobelpris*

<http://allastudier.se/artiklar/334-spr%C3%A5ket-gav-honom-tre-nobelpris/>

Hämtat den 10 juni 2011.

Nobelprize.org, *Nobel Lecture by Mario Vargas Llosa*

<http://www.nobelprize.org/mediaplayer/index.php?id=1416>

Hämtat den 3 september 2011

Ledin, Per (2001), *Genrebegreppet*, Studentlitteratur.se

http://www.studentlitteratur.se/files/sites/svensksakprosa/Ledin_rapp02.pdf

Hämtat den 23 september 2011

LIX räknare,

<http://www.lix.se/index.php>

Hämtat den 23 september 2011

Skiljetecken i svenska språket,

<http://www.skiljetecken.se/tankstreck.php>

Hämtat den 2 juni 2011

Språkrådet, *Klarspråksarbete i Sverige*,

<http://www.sprakradet.se/2063>

Hämtat den 23 september 2011

Svenska Akademien 1, *Bibliografisk notis*,

http://www.svenskaakademien.se/web/Bio_N10sv.aspx,

Hämtat den 2 mars 2011.

Svenska Akademien 2, *Pristagarna*,

<http://www.svenskaakademien.se/web/Pristagarna.aspx>,

Hämtat den 2 mars 2011.

Svenska Akademien 3, *Natur och Kulturs översättarpris*

[http://www.svenskaakademien.se/web/Stiftelsen_Natur_och_Kulturs_oversattar](http://www.svenskaakademien.se/web/Stiftelsen_Natur_och_Kulturs_oversattar_pris_3.aspx) pris_3.aspx

Hämtat den 10 juni 2010

Ullgren, Malin (2010), *Mario Vargas Llosa: "Jag är själglad"* ur Dagens Nyheter 2010-10-07

<http://www.dn.se/dnbok/dnbok-hem/mario-vargas-llosa-jag-ar-sjalaglad>

Hämtat den 23 september 2011

Vargas Llosa (2010), *Elogio de la lectura y la ficción*,,

http://www.svenskaakademien.se/web/Discurso_Nobel_2010_sv.aspx

Hämtat den 23 maj 2011

Vargas Llosa (2010), *En hyllning till läsningen och dikten*, översättning: Peter Landelius

http://www.svenskaakademien.se/web/Nobelforelasning_2010_sv.aspx

Hämtat den 23 maj 2011

Zepeda, José (2009), *Entrevista a Vargas Llosa*, Amsterdam: Radio Nederland

<http://www.rnw.nl/espanol/video/entrevista-vargas-llosa>

Hämtat den 28 april 2011.